

3. A KORA ÚJKOR

Témák	Vizsgaszintek	
	Középszint	Emelt szint
3.1. A FÖLDRAJZI FELFEDEZÉSEK ÉS KÖVETKEZMÉNYEIK	A portugál és spanyol felfedezések, a korai kapitalizmus (árforradalom, manufaktúrák, bankok és tőzsde, a jobbágyrendszer átalakulása)	A gyarmatosítás a 16–17. században, a világkereskedelem kialakulása
		Magyarország gazdasága az európai munkamegosztásban (16–17. század)
3.2. A REFORMÁCIÓ ÉS A KATOLIKUS MEGÚJULÁS EURÓPÁBAN ÉS MAGYARORSZÁGON	A reformáció, a protestáns egyházak megszerveződése és a protestantizmus elterjedése Európában és Magyarországon	
	Az ellenreformáció, a katolikus megújulás és a barokk Európában és Magyarországon	
3.3. TÖRÖKELLENES ÉS RENDI KÜZDELMEK	A mohácsi csata és közvetlen előzményei, a kettős királyválasztás	Rendi és abszolutista törekvések, konfliktusok a 17. században: a Bocskai-szabadságharc, Bethlen Gábor bekapcsolódása a harmincéves háborúba, Zrínyi Miklós pályafutása
	Az ország három részre szakadása; a várháborúk (1541–1568)	
3.4. ERDÉLY	Erdély sajátos etnikai és vallási helyzete	Az Erdélyi Fejedelemség államszervezete
3.5. MAGYARORSZÁG A HABSBERG BIRODALOMBAN	A Rákóczi-szabadságharc okai, céljai, fordulópontjai és a szatmári béke	A török kiűzése
	Magyarország újranépesülése és újranépesítése	Magyarország a Habsburg Birodalomban (Pragmatica Sanctio, kormányzat)

Témák	Vizsgaszintek	
	Középszint	Emelt szint
3.6. A FELVILÁGOSODÁS	A brit alkotmányos monarchia és az amerikai köztársaság működése	A jakobinus diktatúra
	A felvilágosodás államelméletei; az Emberi és polgári jogok nyilatkozata	Napóleoni háborúk és a bécsi kongresszus
	Mária Terézia és II. József reformjai	Az európai világkép változása (alapvető kérdések, tudományos gondolkodás, társadalomkép, vallás)

FOGALMAK:

abszolutizmus, alkotmány, alkotmányos monarchia, általános választójog, amnesztia, anglikán, bank, barokk, bérmunkás, cenzus, diktatúra, elektori rendszer, ellenreformáció, elnök, evangélikus, felelős kormány, felvilágosodás, felvilágosult abszolutizmus, forradalom, görög katolikus, gyarmat, hajdúszabadság, három rendi nemzet, hatalmi ágak megosztása, Helytartótanács, infláció, jezsuiták, jogegyenlőség, kapitalizmus, katolikus megújulás, kettős vámhatár, kontinentális zárlat, kuruc, labanc, Magyar Kancellária, manufaktúra, merkantilizmus, miniszterelnök, népfel-ség, nyelvrendelet, örökös jobbagyság, predestináció, presbiter, protestáns, Ratio Educationis, reformáció, református, rekatolizáció, részvény, szabad verseny, szabadságharc, Szent Liga, svábok, társadalmi szerződés, tőke, tőkés, tőzsde, trónfosztás, türelmi rendelet, Udvari Haditanács, újszerzeményi jog, unitárius, úrbéri rendelet, vallási türelem, világkereskedelem

SZEMÉLYEK:

Apáczai Csere János, Báthory István, Bethlen Gábor, Bocskai István, Bonaparte Napóleon, Dobó István, Dózsa György, I. Ferdinánd, Fráter György, (Szapolyai) János, II. József, Kálvin, Károli Gáspár, III. Károly, V. Károly, Károlyi Sándor, Kolumbusz, Kopernikusz, II. Lajos, XIV. Lajos, I. Lipót, Lotaringiai Károly, Loyolai (Szent) Ignác, Luther, Magellán, Mária Terézia, Méliusz Juhász Péter, Misztótfalusi Kis Miklós, Montesquieu, Newton, Pázmány Péter, II. Rákóczi Ferenc, I. Rákóczi György, Robespierre, Rousseau, Savoyai Jenő, Adam Smith, I. Szulejmán, Tomori Pál, Vasco da Gama, Washington, Zrínyi Miklós (a szigetvári hős), Zrínyi Miklós (a költő és hadvezér)

KRONOLÓGIA:

1492-től az újkor, 1492 Amerika felfedezése, 1517 a reformáció kezdete, 1526 a mohácsi csata, 1541 Buda eleste, 1545 a tridenti zsinat megnyitása, 1552 Eger védelme, 1555 augsburgi vallásbéke, 1566 Szigetvár eleste, 1568 a tordai határozat, drinápolyi béke, 1570 speyeri szerződés, 1606 a bécsi béke, 1613–1629 Bethlen fejedelemsége, 1648 a vesztfáliai békék, 1664 Zrínyi téli hadjárata, a vasvári béke, 1686 Buda visszafoglalása, 1687 pozsonyi országgyűlés, 1689 a Jognyilatkozat, 1697 zentai csata, 1699 karlócai béke, 1703–1711 a Rákóczi-szabadságharc, 1705 a szécsényi országgyűlés, 1707 az ónodi országgyűlés, 1711 a szatmári béke, 1723 a Pragmatica Sanctio elfogadása, 1740–1780 Mária Terézia uralkodása, 1776 a Függetlenségi nyilatkozat, 1780–1790 II. József uralkodása, 1789 a francia forradalom, 1793–1794 jakobinus diktatúra, 1804–1814/1815 Napóleon császársága, 1805 Austerlitz, 1813 lipcsei csata, 1815 a waterlooi csata

TOPOGRÁFIA:

Amerikai Egyesült Államok, Bánság/Temesköz, Borogyino, Debrecen, Eger, Erdélyi Fejedelemség, Genf, Gyulafehérvár, Habsburg Birodalom, Határőrvidék, Hódoltság, India, Kína, Kőszeg, London, Magyar Királyság (királyi Magyarország), Mohács, Nagy-Britannia, Nagyszombat, Oroszország, Párizs/Versailles, Partium, Pozsony, Sárospatak, Spanyolország, Szigetvár, Temesvár, Waterloo

■ Az újkort 1492-től (Amerika felfedezése) szokás számítani. Ennek első három évszázada (hagyományosan 1789-ig, a francia forradalom kitöréséig) a kora újkor.

3.1. A FÖLDRAJZI FELFEDEZÉSEK ÉS KÖVETKEZMÉNYEIK

A portugál és spanyol felfedezések

☉ A földrajzi felfedezések

■ A nagy földrajzi felfedezések a 15–16. század fordulóján zajlottak: Amerika felfedezését, Afrika megkerülésével Ázsia közelebbi megismerését és a Föld körülhajózását értjük alattuk.

■ A 14. századi válság után a 15. században Európa lakossága és gazdasága dinamikusan növekedett, ezzel megnőtt az igény a pénz alapanyagául szolgáló nemesfémre („aranyéhség”).

□ Az **Indiával** és **Kínával** folytatott hagyományos kereskedelemben azonban az ottani luxuscikkekért (fűszer, selyem stb.) cserébe a nemesfém kiáramlott Európából. A távolsági kereskedelem szárazföldön (selyemút), arab közvetítéssel zajlott, ami ezt ráadásul jelentősen drágította.

□ Az Európa nemesfémellátását biztosító közép-európai (magyar, cseh) nemesfémbányák viszont kimerültek.

3. A KORA ÚJKOR

- A térképészet és a hajózás fejlődése megteremtette a technikai feltételeket.
  - Ptolemaiosz ókori csillagász nyomán elterjedt a feltételezés, hogy a Föld gömb alakú.
  - A levantei és a Hanza-kereskedelem tengeri összekötésével fellendült az atlanti hajózás. Ehhez megfelelő új hajótípus, a karavella és új technikai eszközök (pl. iránytű) terjedtek el.
- Portugália hajósai évtizedeken keresztül feltérképezték Afrika nyugati partvidékét, így hatolva egyre délebbre, elérve a Jóreménység fokát.
  - 1498-ban **Vasco da Gama** megkerülve Afrikát eljutott Indiába.
  - Ezáltal megindult a közvetlen kereskedelem a Távol-Kelettel: a luxuscikkek ára jelentősen csökkent, de a nemesfém kiáramlása nem szűnt meg.
  - Az arab és levantei közvetítés viszont feleslegessé vált: a Közel-Kelet és a Földközi-tenger gazdasági jelentősége csökkenni kezdett.
- **1492-ben** a **Spanyolország** szolgálatában álló **Kolumbusz** eljutott a Bahama-szigetekig, ezzel **felfedezte Amerikát**. Ő maga azonban ezzel nem volt tisztában, úgy vélte, Ázsia keleti részére, **Japánba** jutott el. További három útján újabb szigeteket és a dél-amerikai partokat érte el.
  - Az új földrészt a partokat feltérképező Amerigo Vespucciról nevezték el Amerikának.
- 1519–22 között **Magellán** expedíciója körülhajózta a Földet, alátámasztva az eddig sejtett gömb alakot. (Maga a felfedező útközben meghalt.)

A gyarmatosítás a 16–17. században, a világkereskedelem kialakulása

◎ A korai gyarmatosítás és következményei

- A portugál **gyarmatok** kereskedelmi telepek voltak az afrikai és a dél-ázsiai partvidéken, és nem meghódított, nagyobb kiterjedésű területek.
  - A hódítás nem is volt cél, hiszen a gyarmatokon létesült kikötők az ázsiai kereskedelmet szolgálták, illetve a hajózási útvonalakat biztosították.
  - Másrészt a hódításra lehetőség sem volt: a hatalmas ázsiai birodalmak képesek voltak megvédeni magukat, sőt saját feltételeiket kényszerítették az európai kereskedőkre.
- A spanyol hódítók viszont nagy kiterjedésű gyarmatokat hoztak létre Közép- és Dél-Amerikában: megsemmisítették a mai Mexikó és Közép-Amerika területén az Azték Birodalmat, Dél-Amerika nyugati partvidékén és az Andokban pedig az Inka Birodalmat.
  - A spanyol hódítást megkönnyítette, hogy az indián civilizációk a bronzkor technikai színvonalán álltak, nem használtak vasat, nem ismerték a kereket, nem volt

nagytestű háziállatok (pl. ló) és csak nagyon korlátozott írásbeliséggel rendelkeztek.

- A legfőbb ok azonban az Európából behurcolt betegségek pusztító hatása lehetett: becslések szerint a népesség akár a 90%-kal is csökkenhetett a hódítást követő évszázadban.
- A spanyol gyarmatok tehát nem kereskedelmi telepek voltak, hanem európai szükségletek kielégítésére termeltek.
  - A spanyolok átvették a nemesfémbányákat, és újakat is nyitottak, megszüntetve ezzel az európai „aranyéhséget”.
  - Ültetvényeket hoztak létre, ahol az európai piacra részben olyan növényeket termesztettek, amiket addig csak Ázsiából és Afrikából lehetett behozni (cukornád, kávé), részben pedig őshonos amerikai növényeket (gyapot, kakaó, dohány).
  - A betegségek pusztítása miatt munkaerőhiány lépett fel. Ennek pótlására megindult a rabszolgakereskedelem: Afrikában vásárolt feketéket hurcoltak be Amerikába.
- A spanyol és a portugál érdekszférát a pápa közvetítésével határolták el: ennek értelmében Amerika nagy része spanyol, Brazília, valamint Afrika és Ázsia portugál területnek számított. A gyarmatosításba később bekapcsolódó európai országok természetesen nem vették figyelembe ezt a megállapodást.
- Amerikából új növényeket hoztak be Európába, ám azok tömeges termesztése csak a 18. században kezdődött meg. Ilyenek voltak a kukorica, burgonya, dohány, paprika, paradicsom, tök, napraforgó.

◎ A későbbi gyarmatosítók

- A 17. században három európai ország kapcsolódott be a gyarmatosításba: a spanyol uralom alól felszabadult Hollandia, valamint Franciaország és Anglia.
  - A hollandok elhódították a legértékesebb portugál gyarmatokat: a fűszert termelő indonéz szigeteket és a Távol-Keletre vezető hajóutat ellenőrző Fokföldet (Dél-Afrika).
  - A franciák és az angolok Indiából szorították ki a portugálokat, és hoztak létre ott kereskedelmi telepeket. Versengésükben idővel az angolok kerekedtek felül, de nagyobb területek meghódítására még sokáig nem került sor.
  - Mindhárom ország gyarmatosított Észak-Amerikában. Franciaország meghódította a Szent Lőrinc-folyó vidékét (Québec, Kanada), és a Mississippi-völgyet (Louisiana). Anglia és Hollandia a keleti partvidéken hoztak létre gyarmatokat, az előbbi Virginiát, az utóbbi a későbbi **New Yorkot**. Hosszabb távon az angolok itt is kiszorították vetélytársaikat.

◎ A világkereskedelem kialakulása

■ A felfedezések és a gyarmatosítás következményeként kialakult a **világkereskedelem** rendszere.

□ Európából iparcikkeket (alkoholt, fémtárgyakat, szövetet stb.) szállítottak Afrikába, ahol rabszolgákat vásároltak. (Ez a külső kereslet teljesen szétrombolta a hagyományos afrikai társadalmi- és államszerkezeteket, a rabszolgakereskedelemtől függő katonai vezetők felemelkedéséhez vezetett, és piacot biztosított az európai fegyvergyártásnak.)

□ Európából szintén iparcikkeket szállítottak Amerikába, valamint az Afrikában vásárolt rabszolgákat, innen pedig az ültetvényes mezőgazdaság termékeit (cukor, kávé, dohány, fűszerek stb.), illetve nemesfémeket vittek Európába.

□ Ázsiából továbbra is luxuscikkek érkeztek Európába (fűszerek, selyem, porcelán stb.), illetve növekvő mennyiségben indiai textíliák (pamut), amiért nemesfémeket, és fokozódó mértékben iparcikkeket is szállítottak.

■ A világkereskedelem kialakulása átalakította a hagyományos kereskedelmi hálózatokat.

□ Az Afrikát megkerülő tengeri szállítás sokkal olcsóbb volt, így a selyemút szárazföldi forgalma, és emiatt a levantei kereskedelem lehanyatlott. Ez hosszabb távon Itália gazdasági stagnálásához, majd lemaradásához vezetett.

□ Nyugat-Európából nagy mennyiségű iparcikket szállítottak keletre, míg Közép-Európából élelmiszert és nyersanyagot nyugatra, ezért az egykori Hanza-kereskedelem útvonalán a forgalom tovább nőtt.

A korai kapitalizmus (árforradalom, manufaktúrák, bankok és tőzsde, a jobbágyrendszer átalakulása)

◎ A korai kapitalizmus

■ Az Amerikából beáramló nemesfém csökkentette a pénz vásárlóértékét (növelte az árakat), ezt nevezzük árforradalomnak, más kifejezéssel **inflációnak**.

■ A növekvő árak, valamint a gyarmatok mint új, tengerentúli piacok megjelenése ösztönözte az európai termelést. A világkereskedelem kialakulása segítette elő a **kapitalizmus**, más néven tőkés gazdaság megjelenését.

□ A történelem eddigi korszakaiban úgy tartották, hogy nagyobb árumennyiséget csak a munkaerő, ezáltal a lakosság növelésével lehet előállítani: így azonban a fogyasztók száma is nő, tehát az átlagos jövedelem mindig állandó marad. Meggazdagodni csak más kárán lehet.

□ A bővülő piac azonban megmutatta, hogy az árumennyiség más módon is növelhető (pl. új technológia, specializálódás, tömegtermelés), a meggazdagodás útja nem mások kifosztása, hanem a termelésbe való befektetés. A befektetett javakat nevezzük **tőkének**.

- A piac bővülése nagyobb mennyiségű termék előállítását kívánta, amit a céhek köttségei nem engedtek.
  - Ennek kikerülésére jött létre a felvásárlási-kiadási rendszer: a kereskedő a megvásárolt alapanyagot paraszti **bérmunkásoknak** adta ki, akik azt otthon feldolgozták, a kereskedő pedig a bérük kifizetése után egyben értékesítette a készterméket.
  - Következő lépésként a vállalkozó, azaz a **tőkés** maga épített bérmunkásokat foglalkoztató műhelyt, ezzel létrejött a **manufaktúra**.
  - A manufaktúrákban a munkafolyamatot elemeire bontották, így egy-egy munkás kisebb szaktudással csak egy-egy részmunkát végzett el. Ezzel gyorsabbá, tehát olcsóbbá vált a termelés. Ez a módszer általában csak olcsó tömegtermék előállítását tette lehetővé.
  - A manufaktúrákban végleg elvált egymástól a tulajdonos (tőkés) és a termelő (bérmunkás) szerepe. A céhek mesterei még egyszerre voltak tulajdonosok és termelők, a manufaktúratulajdonos csak szervezőként vett részt a folyamatban.
- Az üzleti lehetőségek bővülésével párhuzamosan váltak egyre fontosabbá az addig jobbára csak pénzváltással és a távolsági kereskedelem hitelezésével foglalkozó **bankok**.
  - A bankok gyűjtötték a gyarapodó lakossági megtakarításokat (betéti kamatot fizetve utánuk), és hitelként folyósították azokat a tőkét igénylő vállalkozásoknak (hitelkamatot számítva fel rájuk).
  - A bankok elterjedésével csökkentek a kamatok (a hitelfelvétel olcsóbbá vált), ami segítette a gazdasági növekedést.
  - A hitelezés egyben megnövelte a forgalomban lévő pénzmennyiséget is, mert a megtakarítások nem kerültek ki kincsként elzárva a pénzforgalomból, hanem hitelként annak részei maradtak, így segítve a kereskedelmet.
- A hitelfelvétel mellett a vállalkozás indításához szükséges tőke összegyűjtésének egy másik módja is kialakult. A vállalkozások új formája jelent meg, a részvénytársaság.
  - A részvénytársaságot több tulajdonos alapítja, tulajdonhányadukat az e célból kibocsátott értékpapír, a **részvény** jeleníti meg. Ennek arányában részesülnek a haszonból, és vesznek részt a vállalkozás irányításában.
  - Újabb részvények kibocsátásával a vállalkozás újabb tőkéhez juthat, amit (a hitellel ellentétben) nem kell visszafizetni. Igaz, ezzel bővül a tulajdonosok köre, az eddigi tulajdonosok tulajdonaránya csökken.
  - Megjelent a korlátolt felelősség fogalma: a részvénytársaság tulajdonosai saját vagyonukkal nem felelnek a vállalkozás esetleges tartozásaiért. A részvénytársaság önálló jogi személyként csak maga felelős. Ezért van saját törzstőkéje, ami a részvények kibocsátásakor az azokat megvásárlók által a vállalkozás elindításához befizetett összeg.

□ A részvényeket ráadásul bármikor el lehet adni, így a tulajdonosok köre megváltozhat anélkül, hogy ez magának a részvénytársaságnak a működését befolyásolná. A részvények adásvétele a **tőzsdén** zajlik.

◎ A jobbágyrendszer átalakulása, gazdasági, társadalmi és államszervezeti változások

■ Nyugat-Európában már az érett középkorban háttérbe szorult a majorsági gazdálkodás: a földesurak a birtokuk egészét jobbágytelkekre osztották, és beérték a jobbágyok egyre inkább pénzben teljesített szolgáltatásaival, a robot pedig megszűnt.

□ A kora újkorra a parasztek sok helyen már szabad bérlőknek számítottak, a jogi alávetettség, így a jobbágyi állapot visszaszorulóban volt.

□ A nyugat-európai uralkodók egyre nagyobb adóbevételekre számíthattak a gyorsuló polgárságtól, ezzel a nemesség befolyása tovább csökkent. A fellendülő kereskedelemről úgy próbáltak állandó hasznot húzni, hogy monopóliumokat árúsítottak vagy adtak bérbe: egyes termékekkel vagy területekkel csak ezek birtokosai kereskedhettek.

□ A növekvő jövedelmekből képzett hivatalnokszerkezetet és zsoldos hadsereget tarthattak fenn a hűbéri vagy rendi intézmények helyett.

□ A rendek politikai részvételét visszaszorító (pl. a rendi gyűléseket össze nem hívó) új kormányzati forma volt az **abszolútizmus**.

■ Közép-Európában a fentiekkel éppen ellentétes folyamat zajlott le: a növekvő nyugati vásárlóerő és népesség bővülő piacot jelentett a térség mezőgazdasági termékeinek.

□ Az árutermelés a majorságon zajlott, így a birtokosok annak bővítésére, és ehhez a robot növelésére törekedtek.

□ A paraszti ellenállást letörve szigorították a jobbágyi kööttségeket: megszüntették a szabad költözést, sőt elméletileg megtiltották a jobbágyi állapotból való bármiféle kiemelkedést. Ezt nevezik **örökös jobbágyságnak**.

□ Magyarországon a majorság és a robot növelése, illetve a közös területek nemesi kisajátítása vezetett a **Dózsa György** vezette parasztfelkeléshez. A közvetlen kiváltók a török terjeszkedéssel szemben meghirdetett keresztes hadjárat, majd a gyülekező paraszti hadak láttán annak a nemesség általi akadályozása volt. A felkelés leverése után törvénybe iktatták az örökös jobbágyságot és a röghözkötést.

□ A nyugat-európai iparcikkek, illetve a közép- és kelet-európai élelmiszerek és nyersanyagok cseréje eredményezte az európai munkamegosztást.

□ Közép-Európában az agrárkonjunktúra így a nemességet erősítette, ezzel megmerevedett a rendi társadalom, és hosszabb ideig fennmaradt a rendi monarchia.

- Ahogy az – elsősorban nyugat-európai – uralkodók jövedelmeinek egyre nagyobb része a kereskedelemről és a manufaktúraiparból származott, megjelent az első tudatos állami gazdaságpolitika, a **merkantilizmus**.
  - Ennek lényege a pénzként is szolgáló nemesfémnek az országon belül tartása (kiáramlásának akadályozása, beáramlásának ösztönzése), azaz a törekvés arra, hogy az országból nagyobb értékű árut szállítsanak külföldre, mint amilyen értékűt behoznak (pozitív külkereskedelmi mérleg).
  - Ezt a célt szolgálták a vámok: a külföldi iparcikkekre, amelyek a hazai ipar versenytársai lehetnének, magas vámot vetettek ki, míg a hazai ipar fejlődéséhez szükséges nyersanyagokra alacsonyat. Másrészt ösztönözték az iparcikkek exportját, és gátolták a nyersanyagokét.
  - A manufaktúrák alapítását ezenkívül kedvezményes kölcsönökkel, az áruszállításhoz szükséges infrastruktúra fejlesztésével (pl. utak, kikötők, hajózható csatornák építésével) segítették.

Magyarország gazdasága az európai munkamegosztásban (16–17. század)

☉ A magyar gazdaság

- Magyarország Közép-Európa részeként kapcsolódott be az európai munkamegosztásba.
  - A külkereskedelmi mérleg a korszakban pozitív volt, de a kereskedelem termékösszetétele konzerválta az elmaradott gazdaságszerkezetet.
  - Az osztrák, cseh, német, itáliai és lengyel exportpiacokon elsősorban élő szarvasmarhát, bort, bőrt és rezet értékesítettek, azaz mezőgazdasági és bányászati termékeket.
  - Ezzel szemben az import elsősorban ipari késztermék volt: textíliák, fémtárgyak, luxuscikkek.
- A kontinentális munkamegosztás agrárkonjunktúrára eredményezett.
  - A legjövedelmezőbb ágazat a külterjes szarvasmarha-tenyésztés volt, az állatokat lábon terelték a nyugati piacokra.
  - A szerémségi borvidék a török hódítás következtében elpusztult, szerepét Tokaj-Hegyalja vette át. A magas alkoholtartalmú borokat jól lehetett szállítani, és főleg Lengyelországban értékesítették.
  - A dunántúli nagybirtokokon fellendült a gabonatermesztés, hiszen az állandó hadsereg és a közeli Bécs jó piacot jelentett.
- Az ipar fejlődése viszont megakadt.
  - Az állandó háborúk miatt a termelés kockázata nagy volt, csökkent a városok és a piacok száma.

- Megjelentek a nyugati manufaktúrák olcsóbb termékei, ugyanakkor Magyarországon az erős rendek megakadályozták a céhes kötöttségek enyhítését.
- A céhes keretek az erdélyi szász városokban is fennmaradtak, iparuk mégis fejlődött, mert a balkáni oszmán piacra termeltek.
- A nemesfémbányászat gyakorlatilag megszűnt, de jelentős maradt a rézkitermelés. A felvidéki bányákat nyugati tőke bevonásával modernizálta a Fugger család.
- A török hódítás miatt önálló államként működő **Erdélyi Fejedelemség** uralkodója, Bethlen Gábor merkantilista jellegű gazdaságpolitikát folytatott.
  - Növelte az amúgy is már jelentős fejedelmi birtokokat, ahol pl. exportra marhatenyésztést folytatott.
  - Bányászokat és iparosokat telepített Erdélybe, részben üldözött vallási kisebbségeket, mint a habánokat.
  - Fejedelmi monopóliumot hirdetett a legfontosabb exportcikkekre (pl. szarvasmarha, méz).

3.2. A REFORMÁCIÓ ÉS A KATOLIKUS MEGÚJULÁS EURÓPÁBAN ÉS MAGYARORSZÁGON

A reformáció, a protestáns egyházak megszerveződése és a protestantizmus elterjedése Európában és Magyarországon

◎ A reformáció

- **Reformációnak** a 16. században zajló, a katolikus egyház megújítására törekvő mozgalmat nevezzük. A folyamat egyházszakadáshoz, a **protestáns** egyházak megalkulásához vezetett.
- A kora újkorra újra felerősödött a katolikus egyházat érő kritika.
  - Az egyház vagyona és elvilágiasodása, némely papok életmódja és erkölcstelen viselkedése (pl. a reneszánsz kor pápáinak életvitele) komoly tiltakozást váltott ki.
  - Egyre többen kérdőjelezték meg a pápa egyház feletti egyeduralmát, az egyház irányítására a zsinatokat tartották alkalmasnak.
- A korábbi időktől eltérően a 16. században a megújulási mozgalom hatása jóval nagyobb lett.
  - A könyvnyomtatás felfedezésével (Gutenberg) és a humanista világi értelmiség színre lépésével sokkal gyorsabban és szélesebb körben terjedtek el a kritikai hangok.
  - A megerősödő uralkodói hatalom gyakran a reformot támogatta. Így próbált befolyást szerezni az egyház felett, hogy korlátozhassa a pápa hatalmát országa egyháza felett, és megcsapolhassa jövedelmeit.